

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 22

10. april
2024

Danmark har fået en konge, og kongen har genoplivet det gamle begreb *kongeord*, som ellers var gledet ud af selv de meget store, danske ordbøger. I *Sprogkræsen* 22 ser vi nærmere på begrebet og Kong Frederik X's egen fortolkning af det.

Udtrykker kvinder og mænd sig forskelligt? Det var titlen på formanden for Sprogkredsen, Lise Bostrups tale på Kvindernes Internationale Kampdag, og vi bringer hendes tale sammen med tre artikler om kønsbestemte navne og brugen af kønnede personlige pronomener.

Under overskriften *Tydeligt kirkesprog* beskriver den nu pensionerede præst Sven Hansen den særlige variant af det danske sprog, der tales i de danske kirker, og i rubrikken *Er du sprogkræsen?* revser sprogrøgterten Michael Falkendorf den omsiggribende udskiftningen af danske ord med engelske.

God læselyst!

udgives af Den Danske Sprogkreds
på Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup

Layout: Martin Sand Pævatalu

Forsideillustration: Gert Ejton

Andre illustrationer: Lise Bostrup, Michael Falkendorf, Jette Pagh Stenbjerre og Britta Routhier.

Korrektur: Poul Sørensen og Karin Louise Sigurskjold.

Den Danske Sprogkreds' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør),
Karin Louise Sigurskjold (næstformand),
Irina Bjørnø, Michael Falkendorf,
Sven Hansen, Dan Hellum og Ingrid Slott.
Suppleant: Rainer Verhoeven.

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange om året.
Papirudgave: 300 kr. pr. år eks. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

Medlemskab

af Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser og
entré til Sprogkredsens arrangementer
Nordea 2128 0714426052
Mobilpay 26 71 78 37
ISSN 25967347

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds

Indhold

Siden sidsts. 3

Kongeord

Lise Bostrup: Kong *Frederik den X's kongeord*s. 6

Karin Louise Sigurskjold: *Sproget sladrer*s. 9

Tema: Køn og sprog

Lise Bostrup: *Udtrykker kvinder og mænd sig forskelligt?*s. 12

Karin Louise Sigurskjold: *Kvinder i danske bynavne*s. 16

Jette Pagh Stenbjerre: *De mest populære hundenavne*s. 18

Ingrid Slott: *Katte og deres navne gennem tiden*s. 19

Lise Bostrup: *Ræven, han vil bide, men min kat, den danser tango*s. 22

Kirkesprog

Sven Hansen: *Tydeligt kirkesprog*s. 27

Er du sprogkræsen?

Michael Falkendorf: *Forsimplingen og angliceringen af det danske sprog
breder sig som en præriebrand i Østcolorado*s. 30

Den Danske Sprogkreds' program april - november 2024s. 32

Siden sidst

På Den Internationale Modersmålsdag den 21. februar havde Sprogkredsen de mange polske arbejdere, der for 130 år siden kom til Danmark for at arbejde på roemarkerne på Lolland, Falster og Sydsjælland på programmet. På kollagen ses billedkunstneren Poul Poclages billede af polske roepiger, direktøren for Museet Polakkasernen ved Rødby, Torsten Elsvor, der gav den historiske ramme for arrangementet, forfatterne Carsten Aner, der bl.a. talte om papirklip, børnebogsforfatteren Else Lefmann, der havde medbragt sit dukketeater, publikum, Karen Haugaard, der fortalte om sit og Søren Marquardts dokumentariske værk *Et lollandsk forbryderalbum 1890-1915*, der er baseret på politirapporter i Nakskov, udstillingen af forfatternes bøger og den vin, som Den Polske Ambassade havde doneret til arrangementet, og til sidst Ingrid Slott og Lise Bostrup i færd med at præsentere børnebogsforfatteren, Nils Hartmanns historie om roebanen fra Næstved over Præstø til Mern, også kaldet Niels Pæsens Møgbane.

Mange af de præsenterede tekster stammer fra antologien *Os hernedefra*.

Forfattere fra Lolland, Falster Sydsjælland og omkringliggende mindre øer fortæller, som er redigeret af Lise Bostrup og udkom på Forlaget Bostrup i 2022. På Sprogkredsen.dk kan man finde en video med oplæg fra arrangementet.

På billedet til venstre ses forlagspraktikant Catia Christensen og Lise Bostrup under arbejdet med at gøre lokalet på Kulturstationen i Vanløse klar til det store møde.

28 kvinder og 2 mænd fejrede Kvindernes Internationale Kampdag den 8. marts sammen med Den Danske Sprogkreds. Her talte Mette Hess, Lise Bostrup, Karin Louise Sigurskjold og Ingelise Hallengren om forskellige aspekter af emnet kvinder og sprog.

Sprogkredsen har i flere år deltaget i Lærebogsmessen, Lærfest i Aarhus, men valgte i år at prøve lykken på den nystartede bogmesse i Marselisborghallen i udkanten af Aarhus.

Vi havde en pænt stor stand og deltog med en række debatoplæg og bogpræsentationer på messens to scener. Deltagerne var Michael og Maimona Falkendorf, krimiforfatterne Torben og Hanne Munk, samt Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup.

Den røde velourduk var rullet ud, da Sprogkredsen holdt debatmøde om sproget i Kong Frederik X's tiltrædelsestale. Lise Bostrup og Karin Louise Sigurskjold holdt oplæg, og Elisabeth Handberg spillede til en helt ny kongesang skrevet af Ingelise Hallengren.

Mette Hess, Karin Louise Sigurskjold og Lise Bostrup taler med en gæst på Sprogkredsens stand på lærebogsmessen, Lærfest i Bellacentret den 13. og 14. marts 2024. Her var der stor interesse for Sprogkredsens bøger om faste udtryk *Med ja-hatten på* og *Med professorhatten på* samt det tilhørende billedlotteri.

Torsdag den 4. april holdt Sprogkredsen et temamøde om dansk udtale på Kulturstationen i Vanløse. Her talte teologen Sven Hansen om sproget i kirkerummet, Dan Hellum fortalte om moderne københavnsk, og Lise Bostrup gennemgik centrale forhold som vokalsænkning, tryk og stød samt reduktionsprocesser i moderne dansk udtale.

Kong Frederik den X's kongeorde

I dagene efter Kong Frederiks tiltrædelse den 14. januar 2024 blev hans valgsprog vendt og drejet i samtlige danske medier.

Af Lise Bostrup

Et valgsprog er en sætning, der i få ord, sammenfatter et ideal eller en almengyldig sandhed, der kan bruges som en ledetråd i beslutninger. Alle danske konger og Dronning Margrethe har ved deres tiltrædelse præsenteret et valgsprog, der i kort form skulle formulere hovedværdierne i deres virke i hele deres tid som regenter. Valgsprogene anvendes ofte på våbenskjolde, personlige emblemer, malerier, buste, statuer og gravsten.

Kong Frederik genoplivede et gammelt ord

Begrebet *kongeorde* fandtes hverken i Retskrivningsordbogen eller på Ordnet.dk den 14. januar 2024, men i dag er ordet oprettet på Ordnet med bemærkningen *Dette ord har foreløbig ingen betydningsangivelse.*

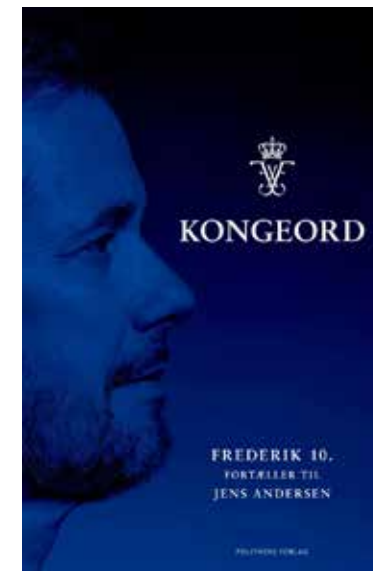
I Ordbog over Det Danske Sprog, der udkom i 28 bind i perioden 1918 til 1950, og som dækkede dansk sprog fra år 1700 til 1950, var begrebet *Konge-ord* medtaget.

Her beskrives ordet som poetisk eller højtideligt, og det anføres, at historikeren Hans Olrik i sit værk *Konge- og Præstestand i den danske middelalder I-II* (1892-95) i afsnittet om Absalon anvendes ordet i betydningen *en konges løfter eller tilsagn*. Forfatteren Knud Lyne Rahbek (1760-1830) citeres for sætningen *Et kongeorde er ubrødligt*, hvilket betyder, at *kongeorde* ikke må brydes, men skal holdes. Den samme betydning findes hos B.S. Ingemann (1789-1862) i hans roman *Valdemar Seier* fra 1847 og hos Svend Grundtvig (1824-83) i *Danske Folkeeventyr* 2 fra 1878.

I Ordbog over Det Danske Sprog henvises der også til en person, der ikke brød sig det mindste om begrebet *kongeorde*. Politikeren Viggo Hørup (1841-1902), der var en af avisen Politikens grundlæggere, brugte i en tale i Højby på Fyn den 24. juni 1883 begrebet *kongeorde* som en direkte modsætning til demokratiet:

Nu er der kun én vej: Hånd i hånd og så frem ad den lige vej, om Grundloven skal komme til ære i Danmark igen. Vort samlingsord skal være folkets selvstyre. Det er intet kongeorde. Det ord (folkets selvstyre) er bondefødt. Det er født i striden. Det er tungt nu af et helt folks retmæssige vrede. Men det skal blive et fredens ord for vort folk. Den dag kommer, da det skal blive en daglig nødvendighed for et ærekært folk, selvfølgelig som luften vi ånder, som sproget vi taler. Ja den dag skal komme, da det ord ligger over vort land, højt og varmt som lyset en sommerdag.

Kongeorde. Frederik 10. fortæller til Jens Andersen, Politikens forlag, 2024, er blevet solgt i over 50.000 eksemplarer siden udgivelsen i januar 2024.

Det er en livsnødvendighed for et lille folk som vort. Al vor fremtid hænger deri, al vor ret til at være noget for os selv, al vor velfærd og lykke. Det er blevet denne slægts sag at erobre friheden for anden gang, det skal blive denne slægts ære at sende friheden sikret i arv til vore sønner – skam og skændsel over os, dersom vi slipper! (...) Mit sidste ord skal være folkets selvstyre. Et leve for et ærekært, et selvstyrende folk.

Viggo Hørup foretrak altså langt det folkelige, i Hørups terminologi bondefødte begreb selvstyre frem for det autoritære begreb *kongeorde*, og hans eget valgsprog lød: *Ingen over og ingen ved siden af Folketinget*. Efter Hørup har begrebet *kongeorde* været lagt i mølposen, og Dronning Margrethe har næppe følt trang til at tage det op af den.

Kong Frederiks kongeorde

Kong Frederiks kongeorde skal ses som en forlængelse af denne række:

Konge	Regeringstid	Valgsprog
Christian den 1.	1448-1481	Dyden viser vejen
Hans	1481-1513	For lov og folk
Christian den 2.	1513-1523	Så var det beskikket
Frederik den 1.	1523-1533	Intet uden Gud
Christian den 3.	1536-1559	Ske Herrens vilje
Frederik den 2.	1559-1588	Mit håb er Gud alene
Christian den 4.	1588-1648	Fromhed styrker rigerne
Frederik den 3.	1648-1670	Herren være mit forsyn
Christian den 5.	1670-1699	Med fromhed og retfærdighed
Frederik den 4.	1699-1730	Herren være min hjælper
Christian den 6.	1730-1746	For Gud og folket
Frederik den 5.	1746-1766	Med klogskab og standhaftighed
Christian den 7.	1766-1808	Fædrelandets kærlighed er min berømmelse
Frederik den 6.	1808-1839	Gud og den retfærdige Sag

Christian den 8.	1839-1848	Gud og Fædrelandet
Frederik den 7.	1848-1863	Folkets Kærlighed, min Styrke
Christian den 9.	1863-1906	Med Gud for Ære og Ret
Frederik den 8.	1906-1912	Herren er min Hjælper
Christian den 10.	1912-1947	Min Gud, mit Land, min Ære
Frederik den 9.	1947-1972	Med Gud for Danmark
Margrethe den 2.	1972-2024	Guds hjælp, folkets kærlighed, Danmarks styrke
Frederik den 10.	2024	Forbundne, forpligtet, for kongeriget Danmark.

Valgsprogene er alle stramt formuleret uden overflødige ord. Kongerne taler på egne vegne, og pronomenerne *min* og *mit* henviser til kongen.

Kristendommen

Ordet *Gud* forekommer i 9 af de 22 valgsprog og *Herren* i 4, og det har vakt en del røre, at Kong Frederik X som den første siden 1863 har formuleret sit kongeord uden klar reference til kristendommen.

I en lille bog med titlen *Kongeord*, som Kong Frederik udarbejdede sammen med forfatteren Jens Andersen i de første dage i januar, og som udkom ugen efter tronbestigelsen, forklarede Frederik X fraværet af Gud således:

Nogle vil måske undre sig over, at jeg ikke nævner Gud eksplicit i mit kongeord, men for mig indgår Gud i forestillingen om at være "forbundne".

Tro kan have mange former. Nogle mennesker dyrker deres tro i kirker hver søndag, andre bærer troen med sig på anden vis. Troens styrke ligger ikke i, om Gud er nævnt i et kongeord, men i at vi som mennesker, som folk, følger os forbundne til hinanden gennem vores kristne tro. (Kongeord s. 59.)

Udgivelsen af *Kongeord* skabte ro i medierne, men ikke fuldstændig klarhed.

Forbundne, forpligtet, for Kongeriget Danmark

Kong Frederik den Xs kongeord er udformet som en elliptisk konstruktion, hvor der udelades nogle sætningslementer, som uden videre bør kunne forstås ud fra sammenhængen.

I den elliptiske konstruktion *Mette står tidligt op, Søren langt senere*, kan man uden videre indsætte ordene *Mette står tidligt op, (men) Søren (står først op) langt senere*. Ordene kan spares væk, fordi deres indhold allerede er udtrykt i en konstruktion med to parallelle strukturer.

Så let går det ikke med Frederik Xs kongeord, for her er det ikke klart, hvad subjektet er.

Svaret er, at ingen af delene fungerer, fordi de to ord *forbundne* og *forpligtet* ikke har samme grammatiske form.

Formen *forbundne* kommer af verbet *at forbinde*, der bøjes *forbinder*, *forbandt* *forbundet*. *Forbundet* er perfektum participium, og bruges f.eks. i sætningen *Lægen har forbundet patientens ben*. Ved siden af formen *forbundet*, findes også af nogle uregelmæssigt bøjede verber en særlig form for perfektum participium, som kaldes supinum. Supinum har endelserne *-en*, *-et* og *-ne*, og selv om de ikke bruges så hyppigt mere, kender vi alle udtryk som *en slagen mand*, *den forsvundne fuldmægtig*, *indvundne territorier* og *forbundne kar*. Når Kong Frederik siger *forbundne*, må der folgelig være tale om et subjekt i flertal, altså *vi*.

Formen *forpligtet* er også perfektum participium. Også her kan ordet bøjes: jeg er *forpligtet*, og vi er *forpligtede*.

Man ville nu forvente, at der var to muligheder for at kombinere de to ord: *forbundne* og *forpligtede* overfor *forbundet* og *forpligtet*.

Når Frederik X i *Kongeord* forklarer, at han mener, at det er ham selv og folket, der er *forbundne*, men kun ham, der er *forpligtet*, hopper kæden desværre af. Det er ikke muligt at lave en sådan elliptisk konstruktion og forudsætte et skift mellem to forskellige subjekter. Formuleringen af kongeordet følger ikke lovene for elliptisk udeladelse af ord, og det skabte derfor den forvirring, der gjorde det nødvendigt at udgive en facitliste.

Sproget sladrer Sproget i Kongeord siger en del om kongens idealer

Af Karin Louise Sigurskjold

Bogen *Kongeord* har undertitlen *Frederik 10. fortæller til Jens Andersen*, og her gør han på 100 sider med stor skrift i A5-format rede for sine tanker bag valg-sproget.

Bevidst uformel stil

Kongen har gjort sig nogle overvejelser om sin sprogbrug:

“Jeg har selvfølgelig givet det en tanke, om jeg skal fremstå mere myndig og udtrykke mig mere autoritært”, hedder det på side 17, og det fremgår så, at han har valgt en ret uformel og talesprogsnær stil. Det må være forklaringen på, at sætninger som følgende ikke er blevet formuleret om:

Jeg har altid haft det sådan, at hvis man på et tidspunkt i ens liv eller karriere, måske i forbindelse med en forfremmelse, forinden mener at kunne se helheden i ens kommende virke, jamen er man så ikke overkvalificeret, måske endda en smule hovmodig? (s. 17)

Kong Frederik X og Dronning Margrethe i Statsrådet den 14. januar, 2024.

Sætningen er unødigt lang og kompliceret, og der er en forveksling af de possessive konstruktioner i to ledsætninger, der skulle have lydt: *at hvis man på et tidspunkt i sit liv eller sin karriere*, og *at hvis man mener at kunne se helheden i sit kommende virke ...*

Når vi sammenligner med den stil Dronning Margrethe har anvendt i offentligheden, både i egne taler og i interview, må vi sige, at Kong Frederik anvender et langt mere dagligdags talesprog. Korte sætninger, ret ukompliceret ordforråd og spontane udbrud. Frederik omtaler Dronning Margrethe som "min mor". Hun omtalte altid den nuværende konge som "min søn, Kronprins Frederik".

Markant brug af engelske ord og udtryk

De engelsk ord og udtryk fylder meget i kongens tale. Her er en række eksempler:

business as usual (s. 17), *waiting game* (s. 18), *on top of that* (s. 23), *impact* (s. 25), *come on!* (s. 25), *of all places* (s. 30), *on-the-job-training* (s. 34), *Christian 4. har altid været sådan whauw for mig* (s. 48), *storyteller* (s. 51), *Ok, well done* (s. 77), *Oh, It's Danish, whauw!* (s. 78), *design!* (s. 78), *No Future* (s. 98), *walk the talk* (s. 99), *knowhow* (s. 99), *no matter what* (s. 101), *timeouts* (s. 102), *wingman* (s. 107), *live-on-stage* (s. 109).

Det er let at få øje på disse engelske udtryk, da de, ifølge Jens Andersen ved en fejl, er anført i kursiv.

De fleste af kongens engelske ord og udtryk er umiddelbart forståelige for langt de fleste danskere, men der kan godt være nogle, der studser over, at han

beskriver tiden, inden han tiltrådte som konge som et *waiting game* (s. 18), hvilket han selv forklarer *som en form for passiv venten*. Det er lidt specielt, at han anvender et engelsk udtryk, som han selv overflødiggør ved at oversætte det til dansk.

Når han kommer ind på sit internationale virke og taler om sit hverv, bruger han ofte engelske navneord eller begreber, der skal præcisere, hvad han taler om, f.eks. *walk-the-talk* (s. 25).

Oversættelseslån

"Jeg har selvfølgelig givet det en tanke, om jeg skal fremstå mere myndig og udtrykke mig mere autoritært." Dette *at give noget en tanke* er et såkaldt oversættelseslån, altså en direkte oversættelse af et udtryk fra et andet sprog. Her handler det om det engelske udtryk *to give something a thought*. På dansk giver vi ikke noget *en tanke*, men *skænker* noget *en tanke*, *vi overvejer* eller *tænker på*, om ...

Et andet eksempel på et meget udbredt oversættelseslån er, når kronprinsen siger, at *vi bør starte* i det nære fællesskab frem for *at begynde* i det, men denne brug af *starte* i stedet for *begynde* er blevet meget almindelig i de seneste 20 år.

Den anden vej rundt

I mange vestlige samfund er det vigtigste spørgsmål, "Hvad kan I gøre for mig?" Alt for sjældent er det den anden vej rundt, "Hvad kan jeg gøre for jer?"

På dansk siger man normalt *det er lige omvendt*. *Den anden vej rundt* er en oversættelse af *the other way round*.

Kong Frederik omtaler sin kone, Dronning Mary, som en god *makker og wingman*. Det sidste eksempel er et pilotudtryk, der går på, at jagerpiloter på tog skal følges ad to-og to, den ene lige bag den anden, så de kan kommunikere sammen. Man kan godt se billedet for sig med Mary, der loyalt står bag sin mand og kommunikerer med ham, men billedet er måske lidt vel maskulint.

Det bliver interessant at se, om hans sprog vil ændre sig nu, da han er blevet konge.

Sprogets betydning kan ikke overvurderes

Kong Frederik X er tydeligvis populær og giver indtryk af at være følsom, nede på jorden og folkelig, hvilket er gode egenskaber for en konge. Kongen skal naturligvis tale på en måde, som han føler udtrykker, hvem han er, og hvad han står for. Den proces må han have tid til at gennemgå, men et råd herfra vil være, at han som konge over danskerne bør tale et dansk, som alle i Danmark forstår og sætter pris på.

Tema: Køn og sprog

Udtrykker kvinder og mænd sig forskelligt?

Af Lise Bostrup

Den danske sprogforsker Otto Jespersen (1860-1943), der var professor i engelsk og mest kendt for bøger som *Fonetik* (1897) og *Modern English Grammar* 1-6 (1909-1942), udtalte sig også om forskellen på mænd og kvinders sprogbrug, og her lagde han ikke skjul på sine personlige synspunkter.

Tegnsætning

For Otto Jespersen var tegnsætningen et af de områder, hvor han kunne se helt klare forskelle:

*Tegnsætning er ikke kvindens stærke side, og man tør dristigt påstå, at i hvert fald **komma, semikolon, punktum og ny linje**, der tjener til **logisk inddeling**, næppe var blevet opfundet eller var kommet i almindelig brug, hvis kvinderne havde været enerådende på de områder. (...)*

*Derimod kan det jo nok være, at **udråbstegnet** så ville være kommet frem og ligeledes det middel at fremhæve det **følelsesbetonede**, som ligger i **understregningen** – med én eller helst to-tre-fire streger. (...)*

*Det er nogle gange andre tegn, som måske også har noget kvindeligt ved sig, nemlig **tankestregen** og de **prikker** hvorved afbrydelser eller overgang antydes. **Er det nemlig ikke just typisk for den kvindelige tanke og udtryksmåde, dette, der betegnes ved disse tegn?***

Logik- eller relationsorientering?

Den norske sprogforsker Helene Uri har forsket i kvinders og mænds sprog i mange år.

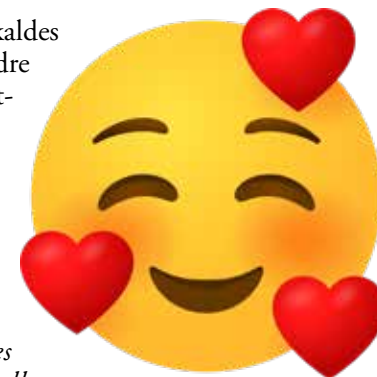
Hendes hovedværk er: *Hvem sagde hvad? Kvinder, mænd og sprog* udkom på norsk i 2018 i Norge og på dansk 2019.

Helene Uri sammenfatter i sin bog de seneste 20 års forskning i kønssprog, og hun benytter i høj grad værker, hvor forskere tæller forskellige elementer.

Det er karakteristisk, at Helene Uri og den moderne forskningstradition, hun bygger på, registrerer elementer, der faktisk kan minde om dem, som Jespersen beskrev, men tolker dem anderledes.

Pudsigt nok kommer hun på tegnsætningsområdet ret tæt på Otto Jespersen, idet hun f.eks. konstaterer, at kvinder bruger langt flere *emojis* end mænd. *Emo-*

jis, eller *humørikoner*, som de også forsøgsvis kaldes på dansk, er disse små hjerter, firkløvere og andre tegn, som man kan sætte ind i sine mail og chat-beskeder.

Det er pigerne, som giver hinanden flest elektroniske knus, kys og kram, og som sender flest kartegegn og hjerter til hinanden. I et materiale, som består af chats mellem norske teenagere, kan man se, at i pige-chats er der flest udtryk for hengivenhed, næstmest ses i chats mellem piger og drenge – og færrest, eller rettere sagt ingen, i de chats, hvor det kun er drenge, der deltager. (s. 49)

I modsætning til Jespersen vurderer Uri ikke dette træk negativt, men sætter det ind i en kommunikativ kontekst, hvor hun vurderer, hvor optaget de talende er af at opnå enighed og forståelse.

Det minder om den udstrakte brug af opfordringer til at udtrykke enighed, som man finder i brugen af:

Det var en dødssyg film, vi så, ikke?

Den var ikke til at holde ud, vel?

Han er frygtelig. Er det ikke rigtigt? Synes du ikke også? Forstår du mig?

Dette med konstant at appellere til samtalepartnerens bekræftelse, kan både udlægges som usikkerhed over for egne synspunkter, og som en vilje til fælles forståelse.

Jo – om det, man er enige om

Et andet træk, som er knyttet til kommunikationssituationen, er brugen af *jo* i betydningen *jeg ved godt, at du ved det, jeg siger lige nu*. Hvis jeg siger til en person: *Du bor i Næstved*, vil hun undre sig og tænke: *Hvorfor i alverden fortæller Lise mig dog det? Det ved jeg da!*

Pointen er imidlertid, at jeg vil bruge den information til at motivere den næste sætning, som kunne være: *Så du kunne måske undersøge, om bogen findes på jeres lokale bibliotek.*

Indsukring

Et træk, som også siges at være typisk for kvinder – eller i hvert fald nogle kvinders sprog – er den såkaldte *indsukring*. *Indsukring* betyder, at man indpakker f.eks. ordrer eller oplysninger, som samtalepartneren ikke vil bryde sig om.

Det kan være svært at give ordrer som *luk døren, åbn vinduet, tag jeres bøger frem, ti stille*. I stedet for de direkte bydeformer kan man formulere sig indirekte:

Vil du godt åbne vinduet? (Spørgsmål)

Kunne jeg lokke dig til at åbne vinduet? (Spørgsmål i konjunktiv)

Kunne jeg lokke dig til at åbne vinduet et lille øjeblik? (Spørgsmål med diminutiv)

Er der ikke lidt indelukket herinde? (Spørgsmål med ikke)

På overfladen er der tale om fire åbne spørgsmål, men det vil opfattes som brud på samtalekulturen at svare *Nej*, med mindre man kan forklare, at man er meget forkølet og ikke kan tåle træk fra vinduet eller lignende.

Ubehagelige kendsgerninger kan indskrives i spørgsmål eller tilføjes adverbier, der udtrykker en grad af usikkerhed eller gør sagen mindre betydningsfuld.

Hvis en person siger, *Sprogkredsen blev dannet i 2018*, og man ved, at det var i 2017, kan man bare sige: *Det var altså i 2017!*, men så kan den, der tog fejl blive ked af det. I stedet kan man sige:

Tror du ikke, at det var lidt før?

Jeg mener at kunne huske, at det var i 2017. Det var vist i 2017.

I stedet for at sige: *Der er en fejl i linje 3*, kan man sige: *Der har vist indsneg sig en lillebitte unøjagtighed i linje 3*.

Disse indsuhringsteknikker opfattes af nogle som brug af overflødige ord eller usikkerhed, men Helene Uri vælger at tolke dem som udtryk for empati med samtalepartneren og bevidste forsøg på at opnå en fælles forståelse og undgå konflikter.

Konfliktoptrapning

Det kan vist ikke undre, at alle undersøgelser af brugen af bandeord og skældsord viser, at kvinder bander langt sjældnere end mænd. Det gælder både de klassiske religiøst-funderede ord som *før helvede*, *satans* og *sgu*, og de nyere engelske ord som *fuck* og *shit*. Bandeordene har den funktion at understrege sandhedsværdien af det, man siger. Kvinder foretrækker ifølge Helene Uri at minimere problemerne, frem for at optrappe mulige konflikter.

Kvindes sætninger er længere end mænds

Forskningen viser, at kvinder generelt formulerer sig i længere sætninger end mænd. Mænd bruger i højere grad korte, klare sætninger, uden modaladverbier. *Sådan er det bare!*

Oxymoron er mest for kvinder

Et oxymoron er et begreb fra retorikken, der betegner et sammensat ord eller en kort vending, der består af to begreber, der tilsyneladende modsiger hinanden. Det kan være en *stodderkonge*, *tragikomisk*, *tøsedreng* eller *passiv aggressivitet*.

Dronning Margrethe anvendte denne retoriske figur i sin nytårstale i 1984, hvor hun talte om danskernes måde at møde ikke-europæiske indvandrere på:

Så kommer vi med vores danske humor og små, dumsmarte bemærkninger. Så møder vi dem med kølighed, og så er der ikke langt til chikane og grovere metoder.

Otto Jespersen beskrev brugen af oxymoroner som noget kønsspecifikt:

*En mand kan sige om noget, at det er **skrækeligt ærgerligt**, eller om en ulykke, at den er **forfærdelig stor**, men ikke at noget er **skrækeligt dejligt** eller **rædsomt morsomt**.*

Ifølge Helene Uri lod Henrik Ibsen sine kvindelige figurer udtrykke sig i denne form, som f.eks. da han lod sin Hilde i *Bygmester Solness* udbryde:

Det er bare så rasende dejligt at ligge sådan og drømme.

Ifølge Helene Uri ville Ibsen aldrig ville have kunnet finde på at lade sine mandlige karakterer udtrykke sig på en sådan modsætningsfuld måde.

Helene Uri går ikke længere i sin analyse af konstruktionerne, men strengt taget er ingen af hverken Ibsens eller Jespersens eksempler ægte oxymoron. *Rasende dejlig* betyder *meget dejlig*, *skrækeligt ærgerligt* og *rædsomt morsomt* er ikke andet end henholdsvis *meget ærgerligt* og *meget morsomt*.

Adverbets oprindelige betydning er afsvækket, så det blot fungerer som et gradadverbium. En omskrivning med meget lader sig hverken gøre med den *passive aggressivitet*, den *dumsmarte bemærkning* eller *stodderkongen*.

Muligvis var det sådan, da Otto Jespersen skrev sin bog, men i så fald må man sige, at den kvindelige udtryksform er slået igennem, for i dagens danske sprog vrirler det med udtryk som: *skidegodt*, *pissefedt*, *røvlækker*, *enormt lille*, *megalille*, *vildt roligt*, *ekstremt introvert*, *dybt overfladisk*, *satans god* og *stinkende rig* og disse ord kan vist næppe affejes som affekteret hattedamesnak.

Ny bog på vej Er du Sprogkræsen?

Sprogblomster, bjørnetjenester og sprogrøgt i dagens Danmark

I maj måned udgiver Sprogkredsen en bog med de bedste af artiklerne fra de første 22 numre af Sprogkræsen. Bogen udsendes til alle Sprogkredsens medlemmer mod betaling af portoudgifter.

Kvinder i danske bynavne

Der er fra enevældens tid adskillige eksempler på, at herregårde og områder opkaldes efter kvinder og dronninger, men egentlige bynavne, der indeholder et kvindenavn, er der ikke mange af.

Af Karin Louise Sigurskjold

Det vrirler med navne på danske byer, der indeholder navnet på grundlæggeren af byen eller den oprindelige ejer af jorden. Disse navne er så godt som alle mandsnavne.

Det var dog ikke helt ualmindeligt, at rige mænd opkaldte deres herregårde eller områder efter deres hustruer eller andre kvinder i familien. *Sophienholm* ved Bagsværd var således oprindeligt navnet på et slot, der blev bygget af bygherren Theodor Holmskjold i 1769 og opkaldt efter hans kone, Sophie. *Liseleje* i Nordsjælland er opkaldt efter pigen Lise, som var steddatter af generalmajor Johan Frederik Classen, der ejede et krudtværk og et gods på egnen. Han byggede fiskerhuse til befolkningen i 1751 og grundlagde dermed *Liseleje*, der udviklede sig til en by. *Dianalund* var også navnet på et gods, der udviklede sig til den lille stationsby af samme navn i dag. Navnet Diana menes at være efter den romerske jagtgudinde. Endelig har bydelen *Charlottenlund* i hovedstadsområdet navn efter Dronning Charlotte Amalie, der var gift med Christian V.

Maria og Marie

I katolsk tid har der været flere klostre viet til Jomfru Maria. *Maribo* på Lolland var således et kloster for både munke og nonner af Birgittaordenen, oprettet af Dronning Margrethe I. Klostret søgte om tilladelse hos paven i Rom til at kalde klostret og den omkringliggende bebyggelse for *Maribo* – bolig for Jomfru Maria. Paven gav sin tilladelse i 1418.

En meget tilsvarende historie har den jyske by *Mariager* – Marias ager eller mark. Navnet var oprindeligt navnet på et birgittinerkloster i 1400-tallet, og byen, der voksede op omkring klostret, overtog navnet *Mariager*. Badebyen *Marielyst* på Falster var egentlig en herregård, der hed *Marielyst* efter gårdejerens kone, Marie Larsen. Siden er en by vokset op omkring herregården, og byens navn er forblevet *Marielyst*. Der findes også en herregård ved Vordingborg og et lystslot i Helsingør med navnet *Marielyst*, men det er samtidige, danske kvinder ved navn Marie, der har inspireret til disse navne, og Frederik V's dronning, Juliane Marie, har for eksempel lagt navn til *Marielyst slot* i Helsingør i 1767.

Det er interessant at se, at adelsmændene i baroktiden, muligvis med tysk inspiration, satte fugebogstavet *n* ind efter navnet Marie, og der opstår en forskel mellem *Marielyst* og *Marienlyst*. Det var i samme periode, bynavnene *Sophienholm* og *Charlottenlund* stammer fra. Andre konstruktioner med fugebogstavet *n* er *Louisenlund*, *Marienburg*, *Charlottenborg*, *Rosenborg*, *Schackenborg*, *Frisenborg* og *Lerkenfeld*.

Dronninger og nonner

Ordet dronning indgår i flere bynavne. Det kendteste er nok *Dronningmølle*, der oprindeligt var navnet på en vandmølle, som blev bygget af dronning Sophie, der var gift med Frederik II, og hele arealet er siden blevet kaldt *Dronningmølle*, og så findes der *Dronninglund*, en stationsby i Vendsyssel, der er opkaldt efter Dronning Charlotte Amalie, der som nævnt også lagde navn til Charlottenlund.

Katolicismens nonner har også sat deres præg på de danske bynavne. De er ikke så kendte, men vi kan da nævne *Nonnebo* på Fyn og *Nonneholt* i Jylland.

Skjulte kvinder

Der er faktisk flere landsbyer, der er opkaldt efter kvinder, men de kan være svære at genkende. *Skuldelev* ved Lejre siges at være grundlagt af Rolf Krakes svigefulde søster, Skuld, der forårsagede hans død ved at få sin mand, Hjarvard, til at dræbe ham. Dermed kunne Hjarvard overtage tronen, og hun selv blive dronning.

Frølund, der betyder Frejas lund, eksisterer ikke længere som navn på en landsby, men det lever videre som et relativt almindeligt efternavn.

Byen *Julianehåb* i Grønland, der var opkaldt efter Dronning Juliane Marie, hedder i dag *Qaqortoq*, der er et grønlandsk ord for farven hvid.

Byen *Kvinderup* ved Slangerup har ikke, som man ellers skulle tro, noget med en kvinde at gøre. Ifølge stednavneforskeren Johannes Steenstrups *De Danske Stednavne* fra 1908 er der tale om et mandsnavn, der blev stavet Qvinne.

De mest populære hundenavne

Firmaet Agria, der tilbyder at forsikre danske kæledyr, har netop offentliggjort en liste over de 10 mest populære navne til henholdsvis han- og hunhunde i 2023.

Af Jette Pagh Stenbjerre

De mest populære navne til hanhunde i 2023 var *Charlie*, *Eddie*, *Milo*, *Balder*, *Carlo*, *Max*, *Ludvig*, *Simba*, *Buster* og *Anton*, og de mest populære navne til hunhunde var *Luna*, *Molly*, *Bella*, *Maggie*, *Alba*, *Mille*, *Karla*, *Cocco*, *Wilma* og *Nala*.

Et navn er klar, så snart hvalpen er født, hvis den fødes hos en anerkendt opdrætter. Her får hunden ofte mange navne, der viser afstamningen og kennelens navn. Her kan et kuld hvalpe også få navne ifølge et tema.

Stambogsnavne og kaldenavne

Min labrador er f.eks. fra et kuld, der har navne, der har med vejrfænomener at gøre. Hans fødenavn er *Typhoon* (*Tyfon*), men som de fleste andre hundeejere har vi selv valgt et navn, og det er registreret hos dyrlæge og forsikringsselskab. Her har han fået navnet *Simba*, det 8. mest populære navn til hanhunde. Det er den anden hund, vi har med navnet *Simba*. Da den første skulle navngives, syntes min mand, der har boet i Kenya, at vores hundehvalp skulle hedde *Simba*, som er swahili for løve. Han troede, at det var et unikt navn, men ved et besøg hos dyrlægen, som slog navnet op på pc'en, kom en lang liste frem med hunde, der hed *Simba*. Det var nok Disneys *Løvernes Konge*, der gjorde navnet *Simba* så populært.

Hundetrænere anbefaler, at man giver sin hund et navn, der egner sig til indkald, altså navne på én eller to stavelser, men alligevel finder man hunde, der har lange kaldenavne som f.eks. *Ferdinand* og *Josephine*. Det er vist ikke navne, der egner sig til katte!

Farver som navne

Nogle hunde er opkaldt efter deres farve, som f.eks. *Mocca*, *Brunette*, *Bruno*, *Kaffe*, *Nougat* eller efter andet i deres udseende, således kan man møde en bulldog, der hedder *Winston*, opkaldt efter *Churchill*.

Jeg har selv haft en hund med det meget effektive kaldenavn, *Tonto*, men af en argentinsk veninde fik jeg at vide, at *Tonto* på spansk betyder dumrian. *Tonto* selv var vist ligeglad.

Langtidsholdbare navne

Tilsyneladende har flere hundenavne været brugt gennem rigtig mange år, og *Bella* og *Molly* er altså stadig på top-10 listen. Min far havde som barn en *Molly*, og min far blev født i 1916.

Jette Pagh Stenbjerre elsker at male portrætter af hunde. Her er det hendes hund *Simba*, der har siddet model. Januar 2019.

Hunderækken

Jeg kender en familie, der bruger et og samme navn til deres række af hunde, dog med et tal tilføjet for at holde styr på serien.

Sjovt er det, at hunden kender sit navn. En ejer havde f.eks. tre hunde på samme tid med navne, der lød næsten ens, men hundene var ikke i tvivl om, hvem der blev kaldt på.

Jeg boede som barn over for en hundekirkegård og husker en gravsten, hvorpå der stod *Her hviler mormors lille Pøsepind*. Sådan en har jeg dog aldrig mødt.

Katte og deres navne gennem tiden

Der er skrevet meget om hunden, som menneskets bedste ven. Med katten er det nok lige omvendt.

Af Ingrid Slott

Katten er sin egen, men hvis det passer den, kan den gøre et menneske til sin bedste ven. Tamkatten kom til Danmark i løbet af jernalderen. Alle katte nedstammer fra vildkatten, men til trods for at vildkatten har levet her i landet længe før vor tidsregning, var den aldrig blevet tæmmet. I knoglefund kan man imidlertid se, at de tamme katte kom sydfra.

Ægypterne gjorde meget for at tæmme vildkatten, og katten blev et meget værdsat og helligt dyr. Ægypterne elskede deres katte mere end andre dyr, og de fik lov at sidde med ved bordet. Romerne bragte senere tamkatten til Europa.

Familiekatte

Ifølge Danmarks Statistik var der ca. 700.000 familiekatte i Danmark i 2021, og katten bliver nærmest betragtet som et familiemedlem med ofte fantasifulde navne.

De mest populære navne til katte

I 2023 var de mest brugte navne for hankatte *Simba, Milo, Felix, Charlie, Leo, Gismo, Hugo, Anton, Alfred* og *Aslan*, mens det for hunkattenes vedkommende var *Luna, Molly, Nala, Bella, Mille, Coco, Frida, Karla, Wilma* og *Maggie*. Sådan har det imidlertid ikke altid været.

Før i tiden, var der mange katte på gårdene ude på landet. De holdt til i stalden og fik mælk, når køerne blev malket.

Udover mælken måtte de klare sig selv og fange mus. De kom ikke ind i stuerne; måske kun en enkelt, som havde indyndet sig hos konen i huset. Den fik lov at komme ind i køkkenet. Kattene havde ikke individuelle navne. De blev kaldt *Mis* eller *Misser*, men det var jo ligegyldigt, for de kom ikke, når man kaldte på dem. Piet Hein har ramt kattens selvforståelse på en prik i sit lille vers, hvor han spørger katten:

*Lille kat, lille kat,
lille kat på vejen!
Hvis er du, hvis er du?
Jeg er sgu min egen.*

Bykatte

I byerne var kattene for det meste indekatte. Nogle katteejere lukkede katten ud om natten; andre lavede specielle kattlekke, så at kattene selv kunne bestemme, hvor de ville være. Her fik kattene til gengæld navne. Ofte fik de navn efter deres farve. *Sorte, Gråmis, Snehvide* og lignende.

Moderne kattenavne

I dag er man meget mere opfindsom med navnene, og ofte er det et familieanliggende at finde på et navn til den lille ny killing. Børnene vælger ofte navne fra deres yndlingstegneserie eller film. *Simba, Jumbo, Cirkeline* og *Mulan*. Her i mit kvarter, er der mange katte, og navne som *Luna, Filur, Müsli, Fætter* og *Zuleima* høres, når børnene forsøger at kalde på deres katte.

Katte i litteraturen

Der er igennem tiderne skrevet mange historier om katte.

Martin A. Hansen har i sin lille novelle *Morbror Nimrod* skrevet om katten *Clemenceau*, der lavede en del ravage i husstanden, da den bed en ælling ihjel. I historien optræder også caféjerens kat, *Balalajka*, og stammoderen til alle områdets katte, *Florence*.

Johannes V. Jensen skriver i novellen *Killingerne* om en skibskat, som førstestemesteren har taget om bord i Australien, og som hovmesteren har fundet en god plads til. Katten bor på skibet, får killinger, som bliver foræret væk, når de er gamle nok, hvorefter katten går i land i forskellige havne og bliver besvangret igen. Katten bliver bare kaldt *Mis*.

Hunkatten Müsli tegnet af Jette Pagh Stenbjerre i august 2022.

Émile Zola skriver om en angorakat, som han arver fra en gammel tante. Han bryder sig ikke om dyr og er heller ikke ret god ved dem, men denne kat fortæller ham en aften sin barske historie. Den ændrer hans syn på katte, og de bliver gode venner.

Disse historier om katte kan man læse i Tage La Cours bog *Kattehistorier fra hele Verden*, som er udgivet på Carit Andersens Forlag.

En tilløbende, hvid kat

For mange år siden fik jeg selv en tilløbende, hvid kat. Den havde forelsket sig i min gamle hunkat, *Mathilde*, som hun troede var dens mor. Jeg opdagede, at det var naboerne, der havde anskaffet den, men da de arbejdede meget, var *Mis Diva*, som hun hed, meget alene. Hun kom selvfølgelig ind til mig og *Mathilde*. Jeg bar *Diva* ind til naboen hver eftermiddag, når de kom hjem, men ofte stod hun ved min hoveddør, når jeg vendte tilbage. Til sidst begyndte hun at knurre ad mig, når jeg bar hende ind, ja, hun forsøgte også at bide mig. Enden på historien blev, at naboen erklærede, at han ikke ville have en kat, der ikke ville bo hos ham, så hvis jeg ville betale for neutralisering og øremærkning, så var katten min.

Da min dyrlæge så *Mis Diva*, udbrød han: *Det er jo en grevindekate*. *Diva* var helt hvid, men med et gråligt "diadem" i panden, og han fortalte, at tidligere var det kun grevinder, der måtte eje sådanne katte. Senere har jeg læst, at det var ude på Inges Kattehjem, man fandt på at kalde disse katte for grevindekatte, og at mange andre internater har taget idéen op. Uanset hvilken af historierne, der er rigtig, så er det meget smukke katte.

Ræven, han vil bide, men min kat, den danser tango

Vores forhold til kønnet sprog for mennesker og dyr går
i to forskellige retninger

Tangokat tegnet af Jette
Pagh Stenbjerre, 2024.

Af Lise Bostrup

De sproglige betegnelserne for dyrs køn kan betragtes ud
fra to forskellige perspektiver: en biologisk og et grammatisk.

De biologiske køn (sexus) kan opdeles i maskulinum
(hankøn), femininum (hunkøn) og neutrum (neutralt).

De grammatiske køn på moderne dansk er fælleskøn (utrum) og intetkøn (neu-
trum). Ser vi tilbage i sproghistorien, kan vi se, at der på dansk frem til vikingetiden har
eksisteret tre køn, men at maskulinum og femininum smeltede sammen til utrum.

Det er vigtigt at holde de to former for køn adskilt. Hvis vi skal bestemme *heste*
mht. sexus, er ordet *hingst* tilknyttet maskulinum, ordet *hoppe* er tilknyttet femini-
num, og ordet *føl* er neutralt.

Hvis vi skal se på de samme ord mht. genus, er ordene *hingst* og *hoppe* fælleskøn,
og *føl* er intetkøn. Overbegrebet *hest* er fælleskøn.

Det lyder jo meget simpelt, men der er ikke altid overensstemmelse mellem
sexus og genus. Dyrenes afkom kan beskrives neutralt i forhold til det biologiske
køn, men være tilknyttet enten det ene eller det andet grammatiske køn: *en bjørne-
unge* og *en hundehvalp* er fælleskøn, mens *et lam* og *et føl* er intetkøn. *En han* og *en
hun* er fælleskøn, men *et handyr* og *et hundyr* er intetkøn. I det sidstnævnte tilfælde
skyldes forskellen, at ordene *handyr* og *hundyr* er sammensatte, og her er det 2.
sammensætningsleds genus afgørende for hele ordets grammatiske køn.

Sexus (biologisk køn)		
Maskulinum	Femininum	Neutral
en hingst, en ræv, en tyr, en buk, en hane, en hingst, en orne, en hanekylling, en vandmand, en hankat, et hanegern	en hoppe, en høne, en ko, en kvie, en so, en tæve, en rævemor, en ravnemor, en hunkat, et hunegern, en bidronning	en hund, en hest, en fugl, en fisk, et svin, et dyr, et elsdyr, et pattedyr, et firben, en unge, et føl, en hunde- hvalp, et lam, en kalv, en kylling, en killing, en skrubbudse, en frø

Genus (grammatisk køn)	
Utrum (fælleskøn)	Neutrum (intetkøn)
en hund, en kat, en ko, en tyr, en ræv, en hane, en høne, en tæve, en skubtusse	et insekt, et får, et lam, et svin, et pindsvin, et eger et hanegern, et hunegern

Reference efter grammatisk køn

Bibelen

I Bibelen er der en klar distinktion mellem mennesker og dyr. Der refereres til
mennesker ud fra sexus med *han* eller *hun*. Dyr omtales med deres grammatiske
køn, altså *den* eller *det*.

De dyr, der går ombord i Noahs ark nævnes kun med art og køn, aldrig med *han*
og *hun*, selvom der f.eks. er tale om *en høne* og *en hane*, hvor selve betegnelserne har
en klar kønsreference. Dyrene har heller aldrig navne.

Der er f.eks. tale om hunde, men de har aldrig navne. Tværtimod tilrådes
mennesker at holde sig på god afstand af dyr, der kunne overføre sygdomme til
mennesker.

Jægere og andre professionelle bruger upersonlige pronomener om dyr

Denne skelnen mellem omtalen af dyr som *den* og *det* uanset biologisk køn er ud-
bredt blandt jægere. Min morfar (1898-1956) fra Vestjylland elskede hunde. Han
var jæger i sin fritid, og hundene blev trænet til at hente de fugle, han skød, og løbe
ned i rævenes huler og skræmme de små, røde bæster frem, så han kunne skyde
dem. Han gav sine hunde navne, som ikke altid var kønsbestemte, og navnene
havde det formål, at hundene kunne genkende deres navne, altså korte navne med
markante vokaler, og han omtalte konsekvent en hund, en due og en ræv med det
upersonlige pronomen *den*.

Min morfar elskede sine hunde, men de fik aldrig lov til at komme ind i huset.
De måtte sove i en stald, for mine bedsteforældres hus skulle være rent, og hundene
skulle hærdes, så de kunne modstå al slags vejr.

Det ville også undre mig, hvis slagtere bruger de personlige pronomener, når de
diskuterer de dyr, de parterer.

Grammatisk reference i moderne populærmusik

Danselæreren Bo Bendixen (1935-1988) valgte også det upersonlige pronomen
den i sin oversættelse af den italienske sanger og komponist F. Pagano:

Min kat, den danser tango, tango, tango
Og den er meget dygtig,
Ja, tænk dig bare at,
Min kat, den danser tango, tango, tango.

Hanen – den galer

Det nyeste eksempel på brugen af den dukkede op i min lokalavis i denne uge.

*Må du have en hane i haven i byzone, selvom **den** galer? 22.1.20*

Reference efter biologisk køn

I fabler og folkeeventyr har dyr ofte navne og menneskelige egenskaber

Allerede omkring 400 år før vores tidsregning skrev grækeren Æsop sine berømte fabler om dyr, der kan tænke og tale, og traditionen med de menneskeliggjorte dyr blev taget op i Danmark i 1555 med udgivelsen af den tyske forfatter Herman Weigerers fortælling om ræven, Reineke Fuchs. I romantikken fik Adam Oehlenschläger øje på *Rævebogen*, som den blev kaldt. Han udarbejdede en ny oversættelse af den, og i forbindelse med hans udgave af fortællingen i 1848 lod han ræven skifte navn fra Reinike Fuchs til Mikkel Ræv. Denne bog anses for at være den første dansksprogede børnebog, og stort set alle har i dag, altså over 500 år senere, hørt om Mikkel Ræv.

Personligt pronomener for ræven

Og ræven han lakked' er svær at tidsfæste, men den findes i H. Toftes Børnesange til skolebrug fra 1887.

Og ræven **han** lakked' ad bondens gård
en aften så silde.

Der stjal **han** bondens den fede gås,
og deri gjorde han ilde.

I Toftes *Børnesange til skolebrug* findes mange sange, der går et skridt videre i personificeringen af dyrene som sangene *Mogens*, *Mogens Missekat*, *hvor var du forleden nat* og *Stork*, *Stork Langeben*, *hvor var du så længe*? Disse sange bruger hverken pronomenerne *han*, *hun* eller *den*, men er rettet direkte til dyret med brug af pronomenerne *du*.

Toftes samling er udgangspunktet for klassikeren *De små synger*, som senere er tilført ganske få nye sange bl.a. Harald Bergstedts *Jeg ved en lærkerede*. Her refereres også til en ræv med pronomenerne *han*:

For ræven **han** vil bide
og drengen samle bær.
Men ingen skal få vide,
hvor lærkereden er.

H.C. Andersen brugte begge systemer

H.C. Andersen brugte *han* og *den* i flæng. I eventyret *Fyrtojet* skildrede han tre store hunde med meget store øjne, og omtalte dem enkeltvis skiftevis som *han* og *den*. Andersen lader den heks, soldaten møder på vejen sige:

Gaaer Du ind i det første Kammer, da seer Du midt paa Gulvet en stor Kiste,
oven paa den sidder en Hund; **han** har et Par Øjne saa store som et Par Thekop-

per, men det skal Du ikke bryde Dig om! Jeg giver dig mit blaatærnede Forklæde, det kan Du brede ud paa Gulvet; gaae saa rask hen og tag Hunden, sæt **ham** paa mit Forklæde, luk Kisten op og tag ligesaa mange Skillinger, Du vil. (...)

"Hvad for noget!" sagde Soldaten, "det var jo et moersomt Fyrtoji, kan jeg saaledes faae, hvad jeg vil have! Skaf mig nogle Penge," sagde han til Hunden, og vips var **den** borte! vips var **den** der igjen, og holdt en stor Pose fuld af Skillinger i sin Mund. [...]

Det vilde nu Kongen ikke sige nej til, og saa tog Soldaten sit Fyrtoji og slog Ild, een, to, tre! og der stod alle Hundene, **den** med Øjne saa store som Tekopper, **den** med Øjne som et Møllehjul og **den**, der havde Øjne saa store som Rundetaarn.

Den grimme ælling er skiftevis *den* og *han*, og skrubtudsen i eventyret af samme navn omtales udelukkende som *den*, selvom den tillægges evnen til at tænke som et menneske. Ingen af dyrene i H.C. Andersens eventyr har personnavne.

Små, søde kæledyr refereres der til med personlige pronomener

Der er i dag en stigende tendens til, at byboere, der holder hunde og katte som kæledyr, vælger at give dem individuelle navne og referere til dem som *han* og *hun*, og mange lader deres børn vælge navnene til kæledyrene, og børnene henter ofte inspiration til navngivningen i tegneseriekulturen.

I Walt Disneys verden har alle dyrene personnavne, og her er ingen vaklen mellem brugen af *he*, *she* og *it*, selv om der på engelsk findes samme skelnen som på dansk mellem brugen af de personlige pronomener *he* og *she* om mennesker og *it* om dyr. At omtale Anders And som *it*, ville virke fuldkommen absurd. Walt Disneys store succes har uden tvivl bidraget til at give dyrene menneskenavne og omtale dem som *han* og *hun*, og nogle kritikere taler direkte om Disneyficering af vores forhold til dyrene. Et tegn på ændringen af vores forhold til dyrene er valget af navne fra populærkulturen som *Bonbon* og *Loulou*, hvorimod hundeesperter tilråder navne med skarpe vokaler som *i* og *y*, som hundene har let ved at genkende.

Kærlighed til dyr som afgørende faktor

For nylig faldt jeg i snak med en Hus Forbi-sælger på Frode Jacobsens Plads i Vanløse. Manden har en meget stor, sort hund, som altid ligger ved hans fødder, når han sidder på bænken og får sig et par bajere med kollegerne. Jeg spurgte, hvordan han omtalte sin hund. *Han hedder Tor*, svarede han. *Han er ligesom mit barn*, og så klappede han den kærligt på hovedet.

Mange føler ligefrem, at det at omtale deres hund eller kat som *den*, ville være et udtryk for manglende kærlighed.

De to tendenser støder sammen

Oftest er der ikke meget kontakt mellem de mennesker, der går på jagt, arbejder på et slagteri og avler svin, mink og kyllinger, og dem, der giver dyrene navne, lader

Zoologisk Have i København aflivede og parterede i 2014 en ung hangiraf. Girafkødet blev kastet ind i anlæggene til havens rovdyr.

dem sove i deres senge og bliver forargede, hvis der er nogen, der kommer til at bruge et upersonligt pronomen om deres søde dyr.

Der skete imidlertid et ret uheldigt sammenstød mellem de nævnte grupper i 2014.

For at gøre reklame for Københavns Zoo havde man gjort en lille girafunge til et trækplaster. Den havde fået navnet Marius, den blev tillagt menneskelige egenskaber, og den blev altid omtalt med pronomenet *han*.

Desværre forholder det sig sådan med giraffer, at de lever i flokke, der består af én han og flere hunner, og den stærkeste han vil forsøge at jage de andre hangiraffer væk.

Der findes en vis udveksling af dyr mellem zoologiske haver, og man forsøgte for 10 år siden forgæves at finde et nyt sted til den unge hangiraf. Konsekvensen var, at *den* skulle *aflives*, og det skulle ske som en event, hvor både børn og voksne kunne komme med som tilskuere. Historien gik verden rundt. Det hed sig, at Marius blev *myrdet*, og havens direktør og flere andre medarbejdere blev truet på livet, fordi mennesker i mange lande ønskede at hævn hans død.

Det er faktisk ikke ligegyldigt, hvilke ord man bruger, når man taler om dyr.

Tydeligt kirkesprog

Sven Hansen, der i mange år var præst i Viskinge og Aunsø sogne beskriver det særlige ved det sprog, der anvendes i folkekirken.

Ordbog over det Danske Sprog forklarer *kirkesprog* med: *sprog, som benyttes ved gudstjenesten*. Det afgørende ved kirkesprog er altså, at det er *dét*, der bliver talt ved gudstjenesten, og ikke, at det bliver talt i en kirke.

Og så det dér med tilføjelsen *tydeligt*.

Ja, det kan forstås på to måder, nemlig dels, at der bliver talt så kraftigt og med en sådan udtale, at tilhørerne *kan høre det*, og dels, at *dét*, der bliver sagt, er *forståeligt* for tilhørerne.

For mig at se medfører det her, at vi må se på begrebet *tydeligt kirkesprog* på to måder for at få det indkredset nogenlunde, nemlig hvad jeg vil kalde dels at se på det *udefra* og dels at se på det *indefra*.

Med at se på begrebet *tydeligt kirkesprog* udefra vil jeg forstå det rent *objektive*, nemlig om der ved gudstjenesten bliver talt så kraftigt og med en sådan udtale, at tilhørerne kan høre det.

Kirkerummets betydning

En gudstjeneste foregår ofte i et rum, der er beregnet til mange tilhørere, selv om der måske ikke altid er så mange til stede. De fleste gudstjenester foregår i et traditionelt kirkerum. De rum kan være meget forskellige, både hvad størrelse og arkitektur angår. Alt *dét*, må der tages højde for, når præsten overvejer, hvordan der det pågældende sted må tales for at gøre sig forståelig.

For at komme til sagen, kan vi her tænke på et traditionelt kirkerum i en mellemstor landsbykirke fra middelalderen. Et sådant rum har en forholdsvis stor efterklang og er egentlig bedre egnet til sang og musik end til tale. Og der er forholdsvis langt fra koret i den ene ende, hvor præsten står ved alteret, til skibet, hvor tilhørerne – gudstjenestedeltagerne – er.

Under prædikenen står præsten på prædikestolen, der er anbragt nede i skibet, men hævet, så præsten taler hen over menigheden. Placeringen skyldes ikke først og fremmest, at præsten skal kunne ses, men at præsten skal kunne høres. Mange prædikestole har en såkaldt lydhimmel, der skal tjene til at tvinge lyden i den rigtige retning, men måske nok i praksis mere har en æstetisk betydning for visuelt at skabe en afgrænsning af prædikestolen.

I vore dage er der lydanlæg i så godt som alle kirker. Folkekirken var vel først med at komme med krav om *dét*. Det hænger selvfølgelig sammen med Paulus' ord: *Troen kommer altså af det, der høres, og det, der høres, kommer i kraft af Kristi ord*. Det talte ord er altså noget grundlæggende i kirken, og det er en forudsætning, at det kan høres.

Ved alteret

Ved den traditionelle altertjeneste står præsten undertiden med ansigtet mod alteret

– og altså med ryggen mod menigheden – og nogle gange med ansigtet mod menigheden – og altså med ryggen mod alteret. Det er – alt andet lige – selvsagt vanskeligere at høre, hvad præsten siger eller messer, når præsten står med ryggen mod menigheden. Men det er ikke tilfældigt, om præsten vender den ene eller anden vej. Princippet er, at når præsten har ansigtet mod alteret, har præsten ansigtet i samme retning som menigheden og fungerer så som menighedens talsmand og taler så på menighedens vegne til Gud, typisk i form af en bøn. Når præsten har ansigtet mod menigheden, er dét, der bliver sagt, tiltale til menigheden, typisk ved læsninger fra Bibelen.

Når præsten taler fra alteret, er så godt som alt fastlagt på forhånd med faste tekster og faste formuleringer. Præsten kan i nogle tilfælde vælge mellem forskellige tekster, men de har hver deres faste formulering. Og det gælder, at formuleringerne er overvejet nøje.

På prædikestolen

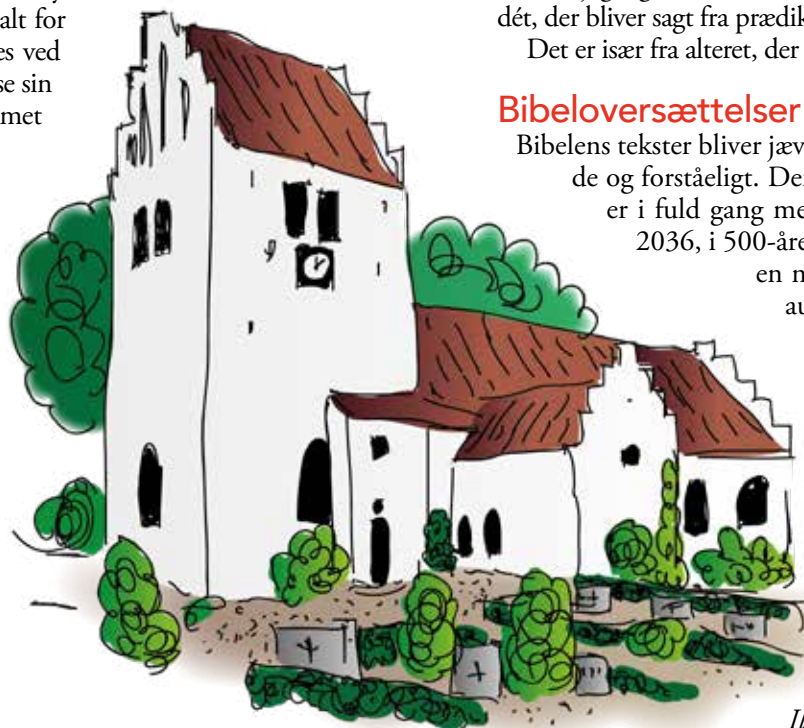
Når præsten er på prædikestolen, foregår det hele lidt tættere på menigheden, og formen er ikke nær så bunden som ved alteret. Prædikenen er helt og fuldt præstens egen formulering. Det påvirker selvfølgelig også sproget, der så virker mindre kirkesprogsagtigt.

Under alle omstændigheder må præsten tale tydeligt – altså have en ordentlig udtale og stemmeføring – eller diktation, hvis han/hun skal gøre sig forhåbning om at blive forstået. Alle stavelser må med for tydelighedens skyld. Og styrken i det talte må ikke svinge alt for meget. Variationerne kan med fordel i stedet for markeres ved ændringer i tonelejet. Den, der taler, må simpelthen afpasse sin ordstrøm efter omstændighederne – altså efter både rummet og tilhørerne.

Tydeligt kirkesprog indefra

Med tydeligt kirkesprog “indefra” vil jeg så forstå det mere *subjektive*, nemlig om dét, der bliver sagt ved gudstjenesten, er forståeligt for tilhørerne. Det burde være en selvfølge, at det er tilhøreren – og ikke taleren – der afgør, om det talte er forståeligt. En forudsætning er selvfølgelig, at taleren selv forstår, hvad han/hun taler om. Når noget lyder svært at forstå, skyldes det ofte, at taleren ikke har fået forarbejdet stoffet ordentligt. Det kan kræve stort arbejde at tale om noget, der vitterlig er vanskeligt, på en måde, så det er til at forstå for andre.

En almindelig måde at skyde genvej på, er at bruge særlige glosser, der betegner noget, der ellers kræver en længere forklaring. Sådanne fagtermer bliver anvendt inden for alle områder og er almindeligt accepterede.

Kristendommens ordforråd

I kirken bliver der brugt mange glosser og udtryk, der ikke bliver brugt i dagligsproget, – og da slet ikke i vor meget sekulariserede tid. Der var måske engang, hvor flere af udtrykkene blev indlært gennem en mere omfattende kristendomsundervisning i skolen. Tænk på f.eks.: *nåde*, *frelse*, *opstandelse*, *reenighed*, *to naturer*, *himmel*. Selvfølgelig kan alle disse ord forklares med ord fra dagligsproget, men der må så flere ord eller hele sætninger til, og det vil alligevel ikke være ganske dækkende. Det er nemlig noget abstrakt, der tales om.

Selvfølgelig skal vi kunne tale om *troen* og om, hvad den indebærer, men *troen* er i sig selv ikke så enkelt et begreb, så det at tale forståeligt om *troen* kræver, at vi gør os umage – både med at udtrykke os og med at lytte. Det er måske i virkeligheden ikke rimeligt, at vi kræver, at vi uden videre skal kunne forstå troens sprog. De færreste forventer vel, at kunstens sprog umiddelbart er som en åben bog. Et musikstykke, et maleri eller et digt kan kræve en del, før det begynder at åbne sig. Alligevel kan det ske, at et kunstværk pludseligt uden videre taler til et menneske.

Andre særlige glosser i kirken er blevet dem, der nu engang bare bruges. Det gælder ord som f.eks. *kirke*, *skib*, *kor*, *pulpitur*, *bibel*, *testamente*, *evangelium*, *discipel*, *apostel*, *epistel*, *lektie*, *prædiken*, *nadver*, *disk*, *kalk*, *messebagel*. De ord betegner noget konkret. Her kunne andre ord uden videre være lige så gode.

Som jeg sagde før, så er dét, der bliver sagt fra alteret, i høj grad fast formuleret, mens dét, der bliver sagt fra prædikestolen, er mere sprogligt frit.

Det er især fra alteret, der bliver læst bibeltekster og fremsagt bønner.

Bibeloversættelser

Bibelens tekster bliver jævnligt oversat på ny, for at sproget stadig skal være levende og forståeligt. Den nyeste autoriserede oversættelse er fra 1992. Og man er i fuld gang med at forberede en ny oversættelse, der skal være klar i 2036, i 500-året for reformationen i DK. Men indimellem er kommet en ny oversættelse af Det Nye Testamente, der dog ikke er autoriseret, nemlig Den nye Aftale. (Se også *Sprogkræsen* 7, 2020.) Her er bl.a. glosen *testamente* blevet udskiftet med *aftale*. Men også en del andre glosser og faste udtryk er ændrede. Det har selvfølgelig affødt en vældig diskussion i kirkelige kredse, for går det nu an? Er der ikke noget væsentligt, der i den proces går tabt? Det er en strid mellem traditionalister og fornyere. Det minder om diskussionen i forbindelse med 1992-oversættelsen, hvor f.eks. *åsyn* blev udskiftet med *ansigt* og *vorde* med *blive*. Der er stadig mange kirker, hvor der fortsat bliver sagt *åsyn* og *vorde* og *Fadervor*

Illustration af Britta Routhier.

i stedet for *Vor far*. Og dét bliver der ud fra argumenter i retning af, at det lyder smukkere, er mere præcist, eller: det er menigheden vant til, og før man glemmer bare, at det var ud fra sådanne betragtninger, at det latinske sprog i århundreder frøs fast i den romerskkatolske kirke, og at kirkeslavisk stadig bruges i den russisk ortodokse kirke. Selv om sproget i folkekirken for nogle kan virke noget arkaisk, så tales der dog i vore dage ikke dét sprog i kirken, der blev talt i Danmark ved reformationen, som jo som en af sine mærkesager havde, at gudstjenesten skulle foregå på modersmålet, så folk uden videre kunne følge med i, hvad der foregik.

Vi skal ikke spænde ben for os selv

Vi spænder ben for os selv, hvis der holdes fast i den indstilling, at der i kirken hele tiden skal tales kirkesprog som det sprog, der *plejer* at blive brugt ved gudstjenesten.

Det noget højtidelige kan derved forsvinde. Det vil nogle anse for en fordel, fordi de føler, at en barriere er brudt. Andre begræder det, måske fordi de hæger om traditionen, men det kan også være, fordi de føler, at der er noget af dét, der markerer det hellige, der så forsvinder. Det må jo aldrig glemmes, at dét, der foregår ved gudstjenesten, ikke er et folkeligt møde som i et forsamlingshus, men det er menneskers møde med *det hellige* – med dét, der er aldeles anderledes, og som vi som mennesker i virkeligheden ikke har sprog for – uanset, hvor tydeligt, der bliver talt.

Er du sprogkræsen? Forsimplingen og anglicificeringen af det danske sprog breder sig som en præriebrand i Østcolorado

Af Michael Falkendorf

Hvis man er den mindste smule sprogligt opmærksom, kan man ikke have undgået at lægge mærke til de engelske ord og udtryk, som efterhånden alle slynger om sig med: *Det er crazy, man blamer sig selv, et voldsomt step, det brede samarbejde kunne shine*, desuden har

politikere *doorstep møder* (som burde være i et ord), *jeg spottede en sjælden fugl* (ny betydning). Og hvis man skal med færgen, bliver man præsenteret for en *fast lane*.

Jeg hørte i DR P1 en historiker udtale, at der er *ingen gennemslagskraft eller impact, som det hedder*.

Man kan således konkludere, at dansk er et andenrangssprog, der helst skal oversættes til et mere værdigt sprog, og det er så den opfattelse, der bringes videre til lytterne.

To think

Når en journalist spørger en interviewperson om et eller andet, indledes spørgsmålet ofte således: *Hvad tænker du ...?*

Hermed har journalisten, sandsynligvis uden at tænke nøjere over det, videregivet den forringelse af vores danske sprog, som det voldsomme optag af engelske ord foranlediger.

Think dækker både over *tænke*, *tro* og *synes*, men der er da immervæk forskel på at *tro* og *synes*. *Tro* anvendes, når man ikke ved noget om et emne, og *synes*, når man har gjort sig nogle tanker om emnet og måske ydermere ved noget om det. For eksempel: *Jeg synes, vejret er godt lige nu*, men *jeg tror, vejret bliver godt*.

Det betyder så, at man som lytter kan blive usikker på, om interviewpersonen ved noget om det, vedkommende udtaler sig om eller ej. Denne forringelse breder sig som en steppebrand, og det er ikke den eneste.

Crazy

Et andet eksempel på forsimplingen af det danske sprog er ord som *tosset*, *vanvittig*, *tovlig*, og *ulidelig* erstattes med det simple engelske ord *crazy*.

Sproget rykker på opfattelsen af omgivelserne og dermed på vores bevidsthed. Vi hører ofte udtrykket: *Vi kigger på det* (*We will look into this*), men personligt ville jeg føle mig mere tryk ved at høre det mere seriøse: *Vi undersøger det*.

Gamers

En slags barnligt ansvarsløshedssprog er ved at udvikle sig. Man kan godt blive lidt bekymret for sine investeringer, når man hører, at investorerne er *spillere i markedet*; *spillere!* – og ikke *på* markedet. Så får man jo tydelige billeder i hovedet af det lokale loppemarked eller Hjallerup marked, hvilket det store internationale pengemarked vel også er – men nok ikke vil indrømme.

Lytternes repræsentant?

Lytterne blev for nylig i P1 udsat for *begrebet* unconscious bias, og her er jeg, selv om jeg taler engelsk flere gange om ugen, nok ikke den eneste, der følte, at interviewereren ikke var lytterens repræsentant.

Jeg savner, at videnskabsfolk og kulturpinger i højere grad bliver konfronteret med deres ofte indforståede sprog, som hyppigt udmøntes på engelsk. På den måde forringes den reelle formidling, som må være enhver journalists hedeste drøm at blive god til.

Den Danske Sprogkreds' program

april - november 2024

- Onsdag den 24.4.
Kl. 19 **Udnyt det tidspunkt, hvor børnenes sprogindue står på vid gab**
Ph.d. Justin Marcussen-Brown fortæller om sin forskning om det tidspunkt i børnenes liv, hvor de er mest modtagelige for at lære sprog. Arrangementet foregår på Kulturstationen i Vanløse.
- Lørdag den 11.5.
Kl. 15 **Roepiger med polsk som modersmål i 130 år**
Salon Ordlyd i Næstved, Rugvænget 4, 4700 Næstved.
www.rugvaenget4.dk
- Onsdag den 29.5.
Kl. 19 **Kirsten Rask: Sprogeniet Rasmus Rask og hans betydning for det danske sprog**
Kulturstationen i Vanløse.
- Onsdag den 19.8.
Kl. 17 **Generalforsamling i Den Danske Sprogkreds**
på Kulturstationen i Vanløse.
Herefter medlemsmiddag
- Torsdag den 22.8.
Kl. 18 Sprogkredsen overrækker **Svanepriisen** og **Ællingepriisen** til to personer, der har gjort en særlig indsats for det danske sprog. Herefter **middag** for medlemmer og prismodtagere.
- Den 11.10.
Kl. 18-23 **Her er ingen ko på isen.** Deltag i Kulturnatten i København, og læg vejen forbi Klingbjergs Boghandel, Sankt Peders Stræde 51. Her fortæller Sprogkredsens medlemmer hele aftenen om sjove ordsprog og farverige, faste udtryk.
- Den 1.-3.11. **Sprogkredsen udstiller på stand C3-036 på Bogforum i Bellacenteret i København.**

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. om året og inkluderer fire numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens årlige udgivelse og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på *Sprogkræsen* koster 300 kr. pr. år.

Alle Sprogkredsens udgivelser kan bestilles på Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 26 71 78 37
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds